

UDC 949.5+7.033.2+877.3(05)

ISSN 0584-9888

INSTITUT D'ÉTUDES BYZANTINES
DE L'ACADÉMIE SERBE DES SCIENCES ET DES ARTS

ZBORNİK RADOVA

VIZANTOLOŠKOG INSTITUTA
LI

Rédacteur

LJUBOMIR MAKSIMOVIĆ

directeur de l'Institut d'études byzantines

Comité de rédaction

*Stanoje Bojanin, Jean-Claude Cheynet (Paris), Evangelos Chrysos (Athènes),
Vujadin Ivanišević, Jovanka Kalić, Sergej Karpov (Moscou), Predrag Komatina,
Bojana Krsmanović, Aleksandar Loma, Ljubomir Maksimović, Miodrag Marković,
Ljubomir Milanović, Bojan Miljković, Srđan Pirivatrić, Claudia Rapp (Vienne),
Peter Schreiner (Munich), Gojko Subotić, Dejan Dželebdžić, Mirjana Živojinović*

Secrétaire de la rédaction

Predrag Komatina

BEOGRAD

2 0 1 4

ВИЗАНТОЛОШКИ ИНСТИТУТ
СРПСКЕ АКАДЕМИЈЕ НАУКА И УМЕТНОСТИ

ЗБОРНИК РАДОВА

ВИЗАНТОЛОШКОГ ИНСТИТУТА
LI

Уредник

ЉУБОМИР МАКСИМОВИЋ

директор Византолошког института

Редакциони одбор

*Стијаноје Бојанин, Мирјана Живојиновић, Вујадин Иванишевић, Јованка Калић,
Сергеј Кариов (Москва), Предрај Комаћина, Бојана Крсмановић, Александар Лома,
Љубомир Максимовић, Миодрај Марковић, Љубомир Милановић, Бојан Миљковић,
Срђан Пиривајирић, Клаудија Рај (Беч), Гојко Субојић, Еванџелос Хрисос (Атина),
Дејан Целебџић, Жан-Клод Шене (Париз), Пејтер Шрајнер (Минхен)*

Секретар редакције

Предрај Комаћина

БЕОГРАД

2014

ПРЕДРАГ КОМАТИНА
(Византолошки институт САНУ, Београд)

ИДЕНТИТЕТ ДУКЉАНА ПРЕМА *DE ADMINISTRANDO IMPERIO**

У чланку се разматра питање етничког идентитета Дукљана о којима пише цар Константин VII Порфирогенит у свом спису *De administrando imperio*. Од свих племена уз јужни део источне обале Јадранског мора, цар једино за њих пропушта да истакне да припадају Србима, што је довело до различитих погледа на њихов идентитет. На основу анализе различитих сегмената царевих приповести о Јужним Словенима, долази се до закључка да је он и Дукљане сматрао Србима, иако то нигде није изричито забележио.

Кључне речи: Дукљани, Срби, Црна Гора, Константин VII Порфирогенит, *De administrando imperio*, етнички идентитет

The article discusses the issue of ethnic identity of the Diocletians referred to by the emperor Constantine VII Porphyrogenitus in his work *De administrando imperio*. Of all the tribes of the southern part of the eastern Adriatic coast, only for them the emperor fails to point out that they belonged to the Serbs. Based on the analysis of various segments of the emperor's narrative on the South Slavs, we come to the conclusion that he considered Diocletians to be Serbs also, although he nowhere explicitly recorded that.

Keywords: Diocletians, Serbs, Constantine VII Porphyrogenitus, *De administrando imperio*, ethnic identity

Етнички идентитет Дукљана које помиње цар Константин VII Порфирогенит велика је загонетка ране српске историје. Тридесет пето поглавље свог списа *De administrando imperio*, које је посвећено Дукљанима,¹ учени цар смешта

* Рад је настао у оквиру истраживања на пројекту „Традиција, иновација и идентитет у византијском свету“ (ев. бр. 177032), који подржава Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

¹ Constantine Porphyrogenitus *De Administrando Imperio*, edd. Gy. Moravcsik, R. J. H. Jenkins, CFHB 1, Washington, D. C. 1967, c. 35.1–13.

након поглавља посвећених Србима, Захумљанима и Травуњанима и Конављанима (DAI, § 31–34), а испред поглавља о Паганима, тј. Неретљанима (DAI, § 36), а за све њих изричито напомиње да воде порекло „од некрштених Срба“, које је неименовани архонт довео са севера у време цара Ираклија.² Иако би се из таквог положаја поглавља о Дукљанима у његовом спису могло закључити да је и њих сматрао Србима, чињеница је ипак да у њему, за разлику од поглавља међу којима се оно налази, цар не помиње да Дукљани потичу од Срба. Поред тога, у 32. поглављу међу територијама које је цар Ираклије доделио Србима да их населе, Порфирогенит не наводи Дукљу, већ само Србију, Паганију, Захумље, Травунију и Конавле.³ Све то је доводило до различитих тумачења царевих података о Дукљи и Дукљанима: од тога да он *јодразумева* њихово српско порекло, до тога да им *се одриче* свака веза са Србима.⁴ Због изузетног значаја тог

² DAI, 32.2–29, 33.8–10, 34.3–6, 36.5–7.

³ DAI, 32.21–26.

⁴ Питање етничког идентитета Дукљана о којима пише Порфирогенит отворио је *Lj. Hauptmann*, Konstantin Porfirogenit o porijeklu stanovništva Dubrovačkog zaleđa, Iz dubrovačke prošlosti. Zbornik u čast M. Rešetara, Dubrovnik 1931, 21–24; *Isti*, Seoba Srba i Hrvata, ЈИС 1–4 (1937) 47, који је, комбинујући Порфирогенитово изостављање податка о Дукљанима као Србима са једним другим његовим податком, оном по коме се део Хрвата одвојио од Хрвата у Далмацији и населио „Илирик и Панонију“, DAI, 30.75–78, а позивајући се и на вести неких каснијих византијских писаца (Скиличиног Настављача, Нићифора Вријенија), који помињу Хрвате у вези са догађајима у Дукљи у другој половини XI века, те на податак Попа Дукљанина о „Црвеној Хрватској“ од Дувна до Драча, изнео тезу по којој су Порфирогенитови Дукљани били заправо Хрвати. Штавише, он чак и царевим вестима о српском пореклу Травуњана, Захумљана и Пагана одриче веродостојност, тврдећи да оне представљају одраз њему савременог стања средином X века, када су се поменути три народа налазила у „интересној сфери рашких Срба“. Његову тезу прихвата и додатно развија Ф. Дворник, Constantine Porphyrogenitus De Administrando Imperio II. Commentary, ed. R. J. H. Jenkins, London 1962, 139 (*F. Dvornik*), с том разликом што он не прихвата ни да се ради о Хрватима, већ заступа становиште да су и Дукљани и Травуњани и Захумљани и Пагани били посебни словенски народи, који су на Балкан дошли заједно са Хрватима, а не са Србима. Он додаје и да, за разлику од остала три народа, Срби нису успели да до Порфирогенитовог времена политички потчине Дукљане јер су они били сувише близу царској теми Драч, те да је то разлог што за њих он не каже да су Срби. Тезу о томе да су јужно-јадранска племена представљала посебне словенске заједнице, које нису припадале ни Србима ни Хрватима, прихвата и *N. Klaić*, Povijest Hrvata u ranom srednjem vijeku, Zagreb 1971, 212–213, премда не конкретно у случају Дукљана, већ Неретљана. Такво тумачење Порфирогенитових података је данас широко прихваћено, нарочито у хрватској историографији, уп. нпр. *N. Budak*, Identities in Early Medieval Dalmatia (Seventh–Eleventh Centuries), edd. I. H. Garipzanov, P. J. Geary, P. Urbańczyk, Franks, Northmen, and Slavs. Identities and State Formation in Early Medieval Europe, Turnhout 2008, 227–228, а постало је и једно од упоришта теорије о посебности црногорског идентитета у средњем веку, коју је формулисао *Š. Kulišić*, O etnogenezi Crnogoraca, Titograd 1980.

С друге стране, теза о српском идентитету Дукљана до сада није била убедљиво образложена, а аутори који нису прихватили тезе Љ. Хауптмана и Ф. Дворника често нису ишли даље од доказивања неспорности српског идентитета Травуњана, Захумљана и Пагана. *B. Grafenauer*, Sklabarchontes = „gospodarji Slovanov“ ali „slovanski knezi“?, ZČ 9 (1955) 206–208, оповргава наведену тезу Љ. Хауптмана, истичући да се за Порфирогенита подручје Хрвата завршава на реци Цетини, а да Дукљани, географски и по начину насељавања, припадају Србима, или су у крајњем случају посебна словенска скупина, чврсто повезана са Србима. Историја Црне Горе I, Титоград 1967, 291–300 (*J. Ковачевић*) констатује да Порфирогенит за Дукљу не доноси изричит податак да су је населили Срби, за разлику од осталих приморских области. Ипак, на наведеним страницама за Дукљане се

питања не само за употпуњавање слике о најранијој српској историји, потребно је заузети јасан став о царевим обавештењима. Пошто, нажалост, њих није могуће проверити независним изворним подацима, тај задатак се своди на разумевање унутрашње логике царевог писања. Ако се већ истиче чињеница да он не помиње изричито да су Дукљани српског порекла и да не наводи Дукљу међу земљама које су Срби населили у време цара Ираклија, мора се поставити питање чини ли он то свесно и са јасним разлогом.⁵ Ако се, насупротив томе, нагласи чињеница да поглавље о Дукљанима смешта међу поглавља о племенима за која наводи да су српског порекла, долази се до питања шта такав распоред излагања представља за њега. Дакле, одговор на питање јесу ли Дукљани о којима Порфиригенит пише били Срби, може се пронаћи само кроз анализу података на основу којих би се могло закључити да ли их је он сам доживљавао као Србе или као од Срба различит народ. Вести које он доноси у поглављима 29–36. списка *De administrando imperio* пружају, на срећу, довољно материјала за такву анализу.

Само поглавље 35. списка *DAI*, како је већ примећено, садржи штур опис Дукље, ограничен на општа места и географске податке, без вредних података из њене словенске историје.⁶ Ево како оно у целини гласи: „О Дукљанима и земљи у којој сада живе. И земљом Дукљом су испрва владали Романи, које је из Рима преселио цар Диоклецијан, како је речено и у историји Хрвата, и била је под царем Ромеја. Поробљена од стране Авара и ова земља је запустела, и поново је, при цару Ираклију, насељена, као и Хрватска и Србија и земља Захумљана и Травунија и Конавли. Дукља се зове по граду у тој земљи, који је основао цар

имплицитно сматра да су Срби, а више простора посвећује се побијању теза о њиховом хрватском пореклу и тобожњој „Црвеној Хрватској“. Б. Ферјанчић, Византијски извори за историју народа Југославије II, Београд 1959, 63, нап. 229 (Б. Ферјанчић), сматрао је да је Порфиригенит једноставно пропустио да наведе и за Дукљане да припадају Србима. Насупрот томе, у једном каснијем раду *Исџи*, Долазак Хрвата и Срба на Балканско полуострво (осврт на нова тумачења), ЗРВИ 35 (1996) 139, истиче ту чињеницу. Ј. Ферлуја, Византија и постанак најранијих јужнословенских држава, ЗРВИ 11 (1968) 58, чини се да имплицитно подразумева да је етничка припадност становништва Дукље у раном средњем веку српска, иако се у Порфиригениновом спису она не одређује, док на другом месту, *Исџи*, Византијско царство и јужнословенске државе од средине IX до средине X века, ЗРВИ 13 (1971) 85, то питање посматра као недовољно објашњено. М. Блајојевић, Српске удеоне кнежевине, ЗРВИ 36 (1997) 45 sq; *Исџи*, Српска државност у средњем веку, Београд 2011, 6–7, 30, 39–41, 49, 64–65, 67–68, 71–75 sq, Порфиригенинову Дукљу једноставно сматра једном од српских кнежевина. Т. Џивковић, *De conversione Croatorum et Serborum. A lost source*, Belgrade 2012, 161–162, 193, сматрао је да Дукљани у *De administrando imperio* нису убројани у Србе зато што су насељавали простор позноримске провинције Превалис, док су Срби, као и Захумљани, Травуњани, Конављани, Неретљани и Хрвати, посматрани пре свега као становници некадашње провинције Далмације. То објашњење, међутим, не делује убедљиво. Најзад, *Исџи*, Неретљани – пример разматрања идентитета у раном средњем веку, ИЧ 61 (2012) 12–13, износи становиште да у раном средњем веку не може бити говора о постојању српског или хрватског идентитета који би био одвојен од политичког и постојао изван оквира њихових кнежевина.

⁵ Cf. É. Malamut, Les adresses aux princes des pays slaves du Sud dans le *Livre des cérémonies*, II, 48; interprétation, éd. G. Dagron, Byzance et ses voisins. Études sur certains passages du *Livre des cérémonies*, II, 15 et 46–48, TM 13 (2000) 613.

⁶ Б. Новаковић, Дукља у спису *De administrando imperio*, ЗРВИ 49 (2012) 84.

Диоклецијан, који је сада пуст град и који се до сада зове Дукља. У земљи Дукљи су велики насељени градови: Градац, Новиград, Лонтодокла.⁷

У наведеним редовима је заиста тешко препознати Порфиригенову представу о етничком идентитету Дукљана, јер они не садрже, како је већ речено, одредницу о томе да они потичу „од некрштених Срба“ из времена архонта који је довео свој народ са севера у царство цара Ираклија, за разлику од поглавља о Захумљанима, Травуњанима и Конављанима и Паганима.⁸ Ипак, на основу тих редова је јасно да се начин на који Порфиригенит доживљава прошлост Дукље не разликује од онога што он зна о прошлости осталих јужнословенских кнежевина, тј. у његовој представи је простор Дукље у свим појединостима делио историјску судбину простора суседних кнежевина.⁹

У потрази за одговором на питање да ли је Порфиригенит и Дукљане доживљавао као део Срба, попут Захумљана, Травуњана и Конављана и Пагана, иако то ниједном није изричито забележио, најпре треба усмерити пажњу на сам почетак његовог излагања о њима. То је место на коме он пише како су „и земљом Дукљом испрва владали Романи, које је из Рима преселио цар Диоклецијан, како је речено и у историји Хрвата.“¹⁰ Истоветан одломак налази се и на почетку 33. поглавља *DAI*, посвећеног Захумљанима: „Земљом Захумљана испрва су владали Ромеји, да кажем Романи, које је из Рима преселио цар Диоклецијан, како је и речено у историји Хрвата о њима.“¹¹ На оба места, дакле, сам Порфиригенит упућује читаоца на један одломак у његовој „историји Хрвата“, у коме је садржана вест о Романима које је цар Диоклецијан преселио из Рима и населио у земљама које ће касније постати Захумље и Дукља. У питању је добро познат одломак из 31. поглавља *DAI*, које се зове *О Хрвајшима и земљи у којој сада живе*. Тај одломак гласи: „Ови исти Хрвати дошли су као пребеглице цару Ромеја Ираклију пре доласка Срба истом цару Ираклију, у оно време када су Авари ратујући одатле истерали Романе, које је цар Диоклецијан, из Рима их доводећи, тамо населио, и који су и били названи *Романи* зато што су били пресељеници из Рима у те земље, то јест, у сада звану Хрватску и Србију. Пошто су ти исти Романи били истерани од стране Авара у време цара Ираклија, њихове земље остале су пусте.“¹²

Није тешко приметити да се у вести на коју се Порфиригенит позива у поглављима о Дукљи и Захумљу када говори о томе да су „испрва“ тим земљама владали „Романи које је цар Диоклецијан преселио из Рима“, помињу само *Хрвајска* и *Србија* као подручје које су поменути Романи заузимали. Да ли то

⁷ *DAI*, 35.1–13.

⁸ *DAI*, 32.2–29, 33.8–10, 34.3–6, 36.5–7.

⁹ *Новаковић*, Дукља, 84.

¹⁰ *DAI*, 35.3–5.

¹¹ *DAI*, 33.3–6.

¹² *DAI*, 31.8–17.

значи да на том месту под појмом *Србија* Порфиригенит подразумева и простор Захумља и Дукље? Када је реч о Захумљу, то је извесно, јер Захумљане Порфиригенит и иначе сматра Србима. На основу изнетог могло би се закључити да се исто односи и на становнике Дукље.

У вези с тим треба нагласити да у 36. поглављу, посвећеном Паганима, исти простор на коме је цар Диоклецијан населио Романе из Рима, за који у 31. поглављу Порфиригенит каже да је „сада звана Хрватска и Србија“, цар-писац именује као *Далмацију*: „И земљом у којој сада живе Пагани испрва су владали Романи које је цар Диоклецијан, из Рима их преселивши, населио у Далмацији“.¹³ Појам *Далмација*, иначе, Порфиригенит користи у два значења. Најпре, то је простор некадашње римске провинције Далмације, који су у његово време заузеле царска тема Далмација и суседне јужнословенске кнежевине, укључујући и Дукљу.¹⁴ Друго значење је уже и одговара простору њему савремене византијске теме Далмације.¹⁵ У наставку горе наведеног одломка 31. поглавља стоји како су у време цара Ираклија, пошто су Авари одатле истерали помануте Романе, њихове земље, дакле, оно што Порфиригенит у претходној реченици означава као „сада звану Хрватску и Србију“, остале пуне.¹⁶ То је такође податак који се затим јавља не само у поглављу о Дукљанима већ и у онима о Србима, Захумљанима и Паганима, с тим што се у поглављима о Захумљанима, Дукљанима и Паганима односи конкретно на њихове земље,¹⁷ док се у поглављу о Србима односи на шире подручје: „И пошто садашња Србија и Паганија и такозвана земља Захумљана и Травунија и земља Конављана... остадоше пуне од стране Авара...“¹⁸ Када се сви наведени Порфиригенитови подаци посматрају заједно, постаје јасна његова представа о простору јужнословенских

¹³ DAI, 36.3–5.

¹⁴ Порфиригенит у 29. и 30. поглављу *DAI* пише о Далмацији која се простире до обале Дунава, коју су заузели Авари/Словени, односно словенска племена, која отада живе у њој, *DAI*, 29.1–53, 30.6–61. Према 30. и 31. поглављу Хрвати су „дошли у Далмацију“ и „сада живе у пределима Далмације“, *DAI*, 30.61–94, 31.1–3. У 30. поглављу цар наводи и прецизне границе те „некадашње“ велике Далмације: „У стара времена, дакле, Далмација је почињала од граница Драча, тј. од Бара, и допирала до планина Истре, а ширила се све до реке Дунав“, *DAI*, 30.8–11. Уп. Б. Ферјанчић, Структура 30. главе списа *De administrando imperio*, ЗРВИ 18 (1978) 67–80; *Исти*, Далмација у спису *De administrando imperio* – врела и путеви сазнања, ЗРВИ 29–30 (1991) 9–21; С. Рајковић, Византијска Далмација у спису *De administrando imperio* – нове дилеме, ЗРВИ 36 (1997) 221–232; В. Сijanковић, Идејна начела Константина Порфиригенита и далматински Романи, ЗРВИ 38 (1999/2000) 70, нап. 13.

¹⁵ У 29. поглављу *DAI* цар пише о „целој Далмацији и народима око ње“, тј. Хрватима, Србима и осталима, *DAI*, 29.56–58, затим о „градовима Далмације“, *DAI*, 29.61–63, 84–112. То су градови које описује у завршним одељцима 29. поглавља, *DAI*, 29.217–284, где им придодаје и јадранска острва, која су „под влашћу Далмације“, *DAI*, 29.285–295. У 30. поглављу такође говори о томе како су Словени завладали целим „суседством Далмације“, док у наставку пише о „градовима Романа“, острвима и њиховом „стратегу“, *DAI*, 30.119–142. Коначно, у 32. поглављу пише о „Романима који сада живе у Далмацији и Драчу“, *DAI*, 32.24–25. Уп. и литературу наведену у претходној напмени.

¹⁶ *DAI*, 31.15–17.

¹⁷ *DAI*, 33.6–8, 35.6–7, 36.7–8.

¹⁸ *DAI*, 32.21–25.

кнежевина. Он на више места пише о једном истом географском и политичком простору, који у једној прилици посматра као јединствену целину и назива га *Далмацијом*, у другој прилици као две целине, које назива *Хрвајском* и *Србијом*, а затим и као више целина, као Хрватску, Србију, Захумље, Травунију и Конавли, Дукљу и Паганију. При томе је лако уочити извешан степен градације међу тим појмовима – *Далмација* представља највиши ниво, јер обухвата цео простор који је у питању; *Хрвајска* и *Србија* представљају други ниво, тј. први степен поделе тог истог простора, док је подела на Хрватску, Србију, Захумље, Травунију и Конавли, Дукљу и Паганију тек другостепена у односу на поделу на *Хрвајску* и *Србију* и представља најнижи ниво. Пошто је Хрватска у другом и трећем нивоу свакако једна и иста, сам по себи се намеће закључак да је под *Србијом* у другом нивоу Порфирогенит подразумевао све остале земље које су представљале најнижи ниво територијалне поделе онога што је он сматрао некадашњом јединственом великом Далмацијом, те самим тим и Дукљу.

У сваком од поменутих поглавља о Србима, Захумљанима, Дукљанима и Паганима податку о томе како су услед најезде Авара земље које су дотада насељавали Романи – *Далмација*, тј. *Хрвајска* и *Србија*, тј. Хрватска, Србија, Захумље, Травунија и Конавли, Дукља и Паганија – остале пуне, следи податак о томе како су те земље након тога, у време истог цара Ираклија, населили њихови у Порфирогенитово време актуелни становници. У поглављу 32, посвећеном Србима, стоји како је у „садашњој Србији и Паганији и такозваној земљи Захумљана и Травунији и земљи Конављана“ цар Ираклије населио Србе,¹⁹ у 33. поглављу, оном о Захумљанима, како су „Захумљани који сада живе тамо“ Срби пореклом од оног архонта који је пребегао цару Ираклију,²⁰ док у поглављу о Паганима (поглавље 36) пише како је њихова земља поново насељена за време цара Ираклија,²¹ али и да сами Пагани „потичу од некрштених Срба од оног архонта који је пребегао цару Ираклију.“²² Иако не садржи податке о аварској најезди, протеривању Романа и опустошењу земље, и поглавље 34, посвећено Травуњанима и Конављанима, такође има податак о томе да „тамошњи становници потичу од некрштених Срба, од оног архонта који је пребегао цару Ираклију из некрштене Србије.“²³ У поглављу 35, оном о Дукљанима, међутим, само се каже како је та земља „при цару Ираклију поново насељена, као и Хрватска и Србија и земља Захумљана и Травунија и Конавли.“²⁴ Ко је, дакле, населио Дукљу?

Чињеница јесте да на том месту, када говори о становницима Дукље, Порфирогенит не истиче њихово српско порекло, као што чини у случају

¹⁹ DAI, 32.25–26.

²⁰ DAI, 33.8–10.

²¹ DAI, 36.8–9.

²² DAI, 36.5–7.

²³ DAI, 34.4–6.

²⁴ DAI, 35.7–9.

Захумљана, Травуњана, Конављана и Пагана, као и то да у 32. поглављу не наводи Дукљу међу земљама у којима је цар Ираклије населио Србе. Међутим, и поред тога, како је већ показано, за самог Порфириогенита је била примарна подела јужнословенске Далмације на *Хрвајску* и *Србију*, при чему је под *Србијом* подразумевао све остале кнежевине, укључујући и Дукљу. То је потпуно у складу и са још једном појединошћу која се такође може окарактерисати као чињеница. Наиме, када говори о политичкој и племенској подели међу Јужним Словенима, Порфириогенит по свој прилици на уму има представу свог и себи блиског времена (IX–X век), и управо њој припада подела на Хрвате, Србе, Захумљане, Травуњане, Конављане, Дукљане и Пагане.²⁵ С друге стране, када пише о најранијој историји тих народа (VII век), он заправо познаје само два – Хрвате и Србе. Само за њих Порфириогенит располаже подацима о њиховој северној прапостојбини, о историји њиховог доласка на Балкан и о њиховом покрштавању.²⁶ За њега постоје само „Крштена Србија“ и „Крштена Хрватска“, на супрот „Некрштеној Србији“ и „Некрштеној Хрватској“ на далеком северу.²⁷ Треба, такође, скренути пажњу и на чињеницу да на почетку излагања у коме први пут у целом спису *De administrando imperio* посвећује пажњу јужнословенским народима у Далмацији, а то је у 29. поглављу, које се зове *О Далмацији и народима који леже у њој*, Порфириогенит најпре помиње само Хрвате и Србе и упућује читаоца на свој *сѣис* (συγγραφή) о њима („Од царевања Ираклија, цара Ромеја, на начин на који ће бити изложено у *сѣису* о Хрватима и Србима, цела Далмација и народи око ње, то јест Хрвати, Срби, Захумљани, Травуњани, Конављани, Дукљани и Неретљани, звани и Пагани...“).²⁸ Дакле, иако је свестан поделе Јужних Словена на више народа или племена, Порфириогениту је и на том месту примарна њихова подела на Хрвате и Србе. Очигледно је да у његовој свести не постоји ни знање ни идеја о неком трећем словенском народу од кога би могли потицати Дукљани.

Већ је примећено да је изостанак помена о српском пореклу Дукљана у 35. поглављу списка *DAI* последица изостављања помена Дукље међу земљама у којима је цар Ираклије населио Србе према 32. поглављу, где се наводе само „садашња Србија и Паганија и земља Захумљана и Травунија и земља Конављана.“²⁹ Стога се поставља питање о разлозима због којих је Дукља изостављена из тог низа. Истина је да се Порфириогенит у поглављима посвећеним Јужним

²⁵ *Новаковић*, Дукља, 84, нап. 47; *Исѣис*, Карта као извор за поглавља 29–36 списка *De administrando imperio*, Иницијал 1 (2013) 44.

²⁶ *DAI*, 30.61–90, 31.3–25, 32.2–29. Подаци *DAI*, 33.16–19, о пореклу архонта Захумљана Михаила, сина Вишевица, „од некрштених становника на реци Висли, званих Лицики“, не односи се на Захумљане као заједницу, јер за Захумљане Порфириогенит изричито наводи да су „Срби од оног архонта који је пребегло цару Ираклију“, *DAI*, 33.8–10; *Ферјанчић*, Долазак, 147–148.

²⁷ *DAI*, 31.68, 71, 83–86, 32.5–6, 149, 34.6.

²⁸ *DAI*, 29.54–56.

²⁹ *DAI*, 32.21–26. Уп. *Новаковић*, Дукља, 84; *П. Коматићина*, Црквена политика Византије од краја иконоборства до смрти цара Василија I, Београд 2014, 262, нап. 160.

Словенима труди да наброји све народе или земље које узима у обзир када пише о одређеним догађајима. Тако у 29. поглављу набраја Хрвате, Србе, Захумљане, Травуњане, Конављане, Дукљане и Пагане као јужнословенске становнике Далмације,³⁰ све њих и мало даље, када пише о томе како су се они одметнули од царске власти за време Михаила II (820–829),³¹ а на све њих односе се и подаци који следе, о поновном потчињавању царској власти и покрштавању за време цара Василија I (867–886).³² Сви они су на броју и у описима истих догађаја у другом царевом спису, *Vita Basilii*.³³ Међутим, тако прецизно и исцрпно набрајање ових етнонима и хоронима ни у ком случају није било строго правило за Порфирогенита. Тако већ уистом 29. поглављу, описујући учешће јужнословенских снага у заједничкој византијско-франачкој опсади муслиманског Барија 871. године, помиње само „Хрвата и Србина и Захумљанина и Травуњанина и Конављанина“,³⁴ изостављајући, очигледно, Дукљане и Пагане. У самом поглављу о Дукљи каже се да је она „при цару Ираклију поново насељена, као и Хрватска и Србија и земља Захумљана и Травунија и Конавли“,³⁵ али се из списка изоставља Паганија. Слично томе, као што је већ поменуто, и поглавље о Травунији и Конавлима не садржи податке о аварској најезди, прогону Романа и опустошењу земље, који се налазе у свим осталим поглављима, почев од оног о Хрватима, до оног о Паганима. Да ли се због тих појединости може тврдити да Паганију и Травунију са Конавлима нису задесиле исте околности као и све остале јужнословенске земље? Јасно је да таква тврдња не би могла опстати. Сва је прилика да је изостанак помена Дукље међу земљама у којима је цар Ираклије населио Србе према 32. поглављу *DAI*, као и наведени примери, нехотичан превид аутора,³⁶ коме се могло чинити да навођење свих територија у којима је његов давнашњи претходник населио Србе није од суштинског значаја, с обзиром да се у његово време врло добро знало које су то територије. Такво тумачење би могло изгледати још убедљивије ако би се скренула пажња на чињеницу да је на том месту и устаљени редослед навођења земаља и народа, до кога цар увек држи,³⁷ унеколико поремећен, пошто се Паганија, која увек

³⁰ *DAI*, 29.56–58.

³¹ *DAI*, 29.63–66.

³² *DAI*, 29.66–84.

³³ *Chronographiae quae Theophanis Continuati nomine fertur Liber quo Vita Basilii imperatoris amplectitur*, ed. I. Ševčenko, CFHB 42, Berolini 2011, 52.7–14, 54.1–35, где стоји „Хрвати, Срби и остали.“

³⁴ *DAI*, 29.109–112.

³⁵ *DAI*, 35.7–9.

³⁶ Уп. ВИНЈ II, 63, нап. 229 (*Ферјанчић*). Иако је највећи део 32. поглавља настао на основу једног посебног извора, тзв. „Хронике српских владара“, одељак у коме се налази наведени податак (*DAI*, 29.16–29) у основи потиче из једног другог, непознатог списка који је говорио о досељавању Срба и Хрвата и који је аутор користио и за одговарајуће делове 29, 30. и 31. поглавља, уп. *Љ. Максимовић*, Структура 32. главе списка *De administrando imperio*, ЗРВИ 21 (1982) 25–32, посебно 26–28.

³⁷ *DAI*, 29.56–58, 63–65, 109 (без Дукљана и Пагана), 35.8–9 (без Дукље, која се подразумева, јер је поглавље посвећено њој, и Паганије); *Vita Basilii*, 52.8–9. Тај редослед одговара редоследу

долази на крају,³⁸ ту налази већ на другом месту, одмах иза Србије, из чега би се могао извести закључак да на том месту аутор заиста није превише полагао на потпуно и прецизно навођење земаља.³⁹ Због свега тога, изостављање Дукље из пописа земаља које су населили Срби у 32. поглављу *DAI* не може се узети као несумњив доказ Порфирогенитове свести о томе да њени становници нису били Срби. У контексту тако образложене цареве методологије приликом састављања „јужнословенских поглавља“ знаменитог списка, далеко већу тежину би могла имати чињеница да се поглавље о Дукљанима налази у његовом излагању између поглавља о Травуњанима и Конављанима с једне и Паганима с друге стране, за које све изричито наводи да су српског порекла, као аргумент у прилог тези да су за Порфирогенита и Дукљани Срби.

Да је у цареве свести то било управо тако мислим да постоји један кључни, иако посредни аргумент, и да се он налази управо тамо где се мислило да га нема – у 32. поглављу *DAI*, у оквиру реченице у којој се набрајају земље у које је цар Ираклије населио Србе. Та већ више пута навођена реченица у целини гласи: „И пошто су садашња Србија и Паганија и такозвана земља Захумљана и Травунија и земља Конављана биле под влашћу цара Ромеја, те земље су пак остале пуне од стране Авара (јер су одатле истерали Романи који сада живе у Далмацији и Драчу), насели цар ове Србе у тим земљама и беху подређени цару Ромеја, њих цар свештенике из Рима доводећи покрсти и научивши их да правилно врше дела побожности, изложи им хришћанску веру.“⁴⁰ Дакле, према Порфирогениту, цар Ираклије је населио Србе у земље из којих су Авари претходно истерали Романи, „који сада живе у Далмацији и Драчу“. Цар претходно набраја те земље – то су Србија, Паганија, Захумље, Травунија и Конавли, али управо додатак да су у питању земље у којима су претходно живели Романи „који сада живе у Далмацији и Драчу“, открива да он, иако је изричито не наводи, том приликом на уму има и Дукљу.

Наиме, на овом месту, пишући како ти Романи које су Авари давно истерали из унутрашњости „сада живе у Далмацији и Драчу“, Порфирогенит мисли

поглавља *DAI* – Хрвати (31. поглавље), Срби (32. поглавље), Захумљани (33. поглавље), Травуњани и Конављани (34. поглавље), Дукљани (35. поглавље), Пагани (36. поглавље), али и редоследу адреса за јужнословенске архонте у Листи адреса *Књиге о церемонијама* из 946. године, *Constantini Porphyrogeniti imperatoris De cerimoniis aulae byzantinae I*, ed. J. J. Reiske, CSNB, Bonn 1829, 691.8–11, с једином разликом што су замењена места архонтима Травуњана и Конавала, и што се уместо Паганије јавља „Моравија“. Уп. и Ј. Ферлуа, Листа адреса за стране владаре из Књиге о церемонијама, *ЗРВИ* 12 (1970) 162–163, 165; Љ. Максимовић, Покрштавање Срба и Хрвата, *ЗРВИ* 35 (1996) 167; Новаковић, Карта, 39–43.

³⁸ *DAI*, 29.56–58, 63–65, 36.

³⁹ Новаковић, Карта, 42–43, сматра да је на том месту аутор свесно прешао са устаљеног редоследа навођења јужнословенских земаља на „географски“, по коме је Паганија, као најсевернија од приморских српских кнежевина, долазила на прво место међу њима. Међутим, једини пут када је очигледно да цар при набрајању јужнословенских кнежевина уз обалу Јадрана користи „географски принцип“, он то чини полазећи од југа, тј. од Дукље, *DAI*, 30.94–117.

⁴⁰ *DAI*, 32.21–27.

на њему савремену *шему Далмацију* и *шему Драч* и градове који су се у њима налазили. У случају Далмације и Романа у њој то је потпуно јасно на основу других места у спису *DAI*.⁴¹ Тако у 29. поглављу, након описа борби које су довеле до аварског освајања и пустошења Далмације,⁴² цар пише како су Авари/Словени, населивши се тамо, почели да узнемиравају Романе, који су живели у пољима и брдима и да присвајају њихова станишта,⁴³ а да су „преостали Романи избегли у приобалне градове и до сада владају њима, а то су Котор, Дубровник, Сплит, Трогир, Задар, Раб, Крк и Црес, чији се становници до сада зову Романи.“⁴⁴ У 30. поглављу пак стоји како, након што су се Словени населили и завладали целом околном територијом Далмације, „градови Романа обрађују острва и живе од њих.“⁴⁵ Поменутиим градовима и острвима посвећује и завршне одељке 29. поглавља.⁴⁶

Што се тиче Драча, да је у питању тема, а не сам град Драч, јасно је такође на основу контекста у коме се тај назив помиње на другим местима у спису *DAI*. У 30. поглављу Драч се помиње два пута. Први пут се каже како је у давнини „Далмација почињала од граница Драча, то јест, од Бара“,⁴⁷ а други пут како се „Дукља приближава кастелима Драча, то јест, Љешу, Улцињу и Бару.“⁴⁸ Према томе, када у 32. поглављу помиње Драч и каже да у њему тада живе Романи, Порфирогенит свакако мисли на територију тадашње Драчке теме, на којој су се налазили градови од којих он поименично помиње Бар, Љеш и Улцињ.⁴⁹ И док о Далмацији и Романима који живе у њеним градовима пише нашироко у 29. и 30. поглављу *DAI*,⁵⁰ Романе у градовима Драчке теме не помиње нигде осим на наведеном месту у 32. поглављу. Порекло романског становништва у градовима Далмације, судећи по наведеним одломцима из 29. и 30. поглавља,⁵¹ Порфирогенит очигледно везује за њихово континентално залеђе. Тешко је отети се утиску да цар-писац Романе у градовима Драчке теме први и једини пут у свом делу помиње у одломку у коме говори о територијама које су у време цара Ираклија населили Срби управо зато што је веровао да они потичу са тих територија. Под *Далмацијом* у коју су се склонили Романи са подручја које ће населити Срби цар по свој прилици подразумева

⁴¹ О Порфирогенитовој употреби појма *Далмација* и два значења која он има у *DAI*, уп. горе, нап. 14–15.

⁴² *DAI*, 29.1–46.

⁴³ *DAI*, 29.46–49.

⁴⁴ *DAI*, 29.49–53.

⁴⁵ *DAI*, 30.119–121.

⁴⁶ *DAI*, 29.217–295.

⁴⁷ *DAI*, 30.8–9.

⁴⁸ *DAI*, 30.95–97.

⁴⁹ Уп. *К. Јиречек*, Романи у градовима Далмације током средњег века, Зборник Константи-на Јиречека II, ур. *Г. Осјројорски*, Београд 1962, 52; *Максимовић*, Структура, 27.

⁵⁰ *DAI*, 29.1–115, 217–295, 30.1–61, 119–142.

⁵¹ *DAI*, 29.49–53, 30.119–121.

оне далматинске градове који су били окружени српским крајевима – Котор и Дубровник. С друге стране, Романи који су се, по његовим речима, пре српског насељавања склонили на простор Драчке теме, морали су, по свакој логици, долазити и са подручја потоње Дукље, која се налазила у непосредном суседству.⁵² На тај начин, иако је пропустио да забележи речит податак о томе, Порфиригенит посредно указује на то да и у Дукљи живе Срби и да су тамо живели од свог досељавања на Балкан, што он смешта у време владавине цара Ираклија.

* * *

Резултати овог истраживања могу се сажети на следећи начин. Чињеница је да у 35. поглављу списка *De administrando imperio* цар Константин VII Порфиригенит за Дукљане не истиче да су Срби, за разлику од осталих племена јужног дела источнојадранске обале – Захумљана, Травуњана и Конављана и Пагана (Неретљана), као и да у 32. поглављу не наводи Дукљу међу земљама које су у време цара Ираклија населили Срби, већ само „садашњу Србију и Паганију и такозвану земљу Захумљана и Травунију и земљу Конављана.“ Због тога је остало нејасно да ли су они за њега Срби или нису. На основу анализе различитих сегмената његових приповести о Јужним Словенима у поглављима 29–36. поменутог списка могло се доћи до одговора на то питање. Најпре, Порфиригенит је јужнословенску Далмацију делио пре свега на *Хрвајску* и *Србију*. При тој подели, Дукља је спадала у *Србију*. Када пише о најстаријој историји Јужних Словена Далмације, он зна само за Хрвате и Србе. Чак и када наглашава њихову поделу на Хрвате, Србе, Захумљане, Травуњане и Конављане, Дукљане и Пагане, за њега је подела на Хрвате и Србе била примарна. И у том контексту Дукљани припадају Србима. Српско порекло Дукљана Порфиригенит у 35. поглављу *DAI* не истиче зато што Дукљу није навео ни у 32. поглављу међу земљама у којима је цар Ираклије населио Србе. Међутим, изостанак Дукље из пописа земаља насељених Србима на том месту није доказ да је он био свестан да они нису били Срби. На том месту он једноставно није држао до строгог навођења земаља и народа, до кога обично држи на неким другим местима у својим списима. Коначно, иако именом не наводи Дукљу набрајајући земље у којима је цар Ираклије населио Србе у 32. поглављу, он ипак том приликом има и њу у виду. О томе сведочи податак да су то земље из којих су претходно Авари истерали Романе, који су у Порфиригениново време живели на простору теме Далмације и теме Драч. То је једино место у читавом спису *DAI* на коме цар-писац помиње Романе у теми Драч и то чини управо зато што је веровао да они потичу са простора који су у време цара Ираклија населили Срби, простора коме је у сваком смислу морала припадати и Дукља, која се налазила у непосредном суседству.

⁵² Уп. *Јиречек*, Романи, 52 sq; *DAI* II. Commentary, 139 (*F. Dvornik*); ИЦГ I, 308–309 (*Ј. Ковачевић*); *М. Анђионов*, Град и залеђе, Београд 2003, 243–248, 280; *Б. Новаковић*, „Острва Диоклеје“, Оноματοлошки прилози 21 (2011) 15.

ЛИСТА РЕФЕРЕНЦИ – LIST OF REFERENCES

Извори – Primary Sources

- Chronographiae quae Theophanis Continuati nomine fertur Liber quo Vita Basilii imperatoris amplectitur, ed. *I. Ševčenko*, Corpus Fontium Historiae Byzantinae 42, Berolini 2011.
- Constantine Porphyrogenitus De Administrando Imperio, edd. *Gy. Moravcsik, R. J. H. Jenkins*, Corpus Fontium Historiae Byzantinae 1, Washington, D. C. 1967.
- Constantini Porphyrogeniti imperatoris De cerimoniis aulae byzantinae I–II, ed. *J. J. Reiske*, Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae, Bonnae 1829–1830.
- Византијски извори за историју народа Југославије II, прир. *Б. Ферјанчић*, Београд 1959 [Vizantijski izvori za istoriju naroda Jugoslavije II, prir. *B. Ferjančić*, Beograd 1959].

Литература – Secondary Works

- Budak N.*, Identities in Early Medieval Dalmatia (Seventh–Eleventh Centuries), edd. *I. H. Garipzanov, P. J. Geary, P. Urbańczyk*, Franks, Northmen, and Slavs. Identities and State Formation in Early Medieval Europe, Turnhout 2008, 223–241.
- Constantine Porphyrogenitus De Administrando Imperio II. Commentary, ed. *R. J. H. Jenkins*, London 1962.
- Grafenauer B.*, Sklabarchontes = ‚gospodarji Slovanov‘ ali ‚slovanski knezi‘?, Zgodovinski časopis 9 (1955) 202–219.
- Hauptmann Lj.*, Konstantin Porfirigenit o porijeklu stanovništva Dubrovačkog zaleđa, Iz dubrovačke prošlosti. Zbornik u čast M. Rešetara, Dubrovnik 1931, 17–24.
- Hauptmann Lj.*, Seoba Srba i Hrvata, Jugoslovenski istoriski časopis 1–4 (1937) 30–61.
- Klaić N.*, Povijest Hrvata u ranom srednjem vijeku, Zagreb 1971.
- Kulišić Š.*, O etnogenezi Crnogoraca, Titograd 1980.
- Malamut É.*, Les adresses aux princes des pays slaves du Sud dans le *Livre des cérémonies*, II, 48: interprétation, éd. *G. Dagron*, Byzance et ses voisins. Études sur certains passages du *Livre des cérémonies*, II, 15 et 46–48, Travaux et mémoires 13 (2000) 595–615.
- Živković T.*, De conversione Croatorum et Serborum. A lost source, Belgrade 2012.
- Анђионовић М.*, Град и залеђе, Београд 2003 [Antonović M., Grad i zaleđe, Beograd 2003].
- Блајојевић М.*, Српска државност у средњем веку, Београд 2011 [Blagojević M., Srpska državnost u srednjem веку, Beograd 2011].
- Блајојевић М.*, Српске удеоне кнежевине, Зборник радова Византолошког института 36 (1997) 45–62 [Blagojević M., Srpske udeone kneževine, Zbornik radova Vizantološkog instituta 36 (1997) 45–62].
- Живковић Т.*, Неретљани – пример разматрања идентитета у раном средњем веку, Историјски часопис 61 (2012) 11–25 [Živković T., Neretljani – primer razmatranja identiteta u ranom srednjem веку, Istorijски časopis 61 (2012) 11–25].
- Историја Црне Горе I, Титоград 1967 [Istorija Crne Gore I, Titograd 1967].
- Јиречек К.*, Романи у градовима Далмације током средњег века, Зборник Константина Јиречека II, ур. *Г. Остројорски*, Београд 1962 [Jireček K., Romani u gradovima Dalmacije tokom srednjeg века, Zbornik Konstantina Jirečeka II, ur. *G. Ostrogorski*, Beograd 1962].
- Коматићина П.*, Црквена политика Византије од краја иконоборства до смрти цара Василија I, Београд 2014 [Komatina P., Crkvena politika Vizantije od kraja ikonoborstva do smrti cara Vasilija I, Beograd 2014].
- Максимовић Љ.*, Покрштавање Срба и Хрвата, Зборник радова Византолошког института 35 (1996) 155–174 [Maksimović Lj., Pokrštavanje Srba i Hrvata, Zbornik radova Vizantološkog instituta 35 (1996) 155–174].

- Максимовић Љ., Структура 32. главе списка *De administrando imperio*, Зборник радова Византолошког института 21 (1982) 25–32 [Maksimović Lj., Struktura 32. glave spisa *De administrando imperio*, Zbornik radova Vizantološkog instituta 21 (1982) 25–32].
- Новаковић Б., „Острва Диоклеје“, Ономатолошки прилози 21 (2011) 15–18 [Novaković B., „Ostrva Diokleje“, Onomatološki prilozi 21 (2011) 15–18].
- Новаковић Б., Дукља у спису *De administrando imperio*, Зборник радова Византолошког института 49 (2012) 75–86 [Novaković B., Duklja u spisu *De administrando imperio*, Zbornik radova Vizantološkog instituta 49 (2012) 75–86].
- Новаковић Б., Карта као извор за поглавља 29–36 списка *De administrando imperio*, Иницијал 1 (2013) 33–48 [Novaković B., Karta kao izvor za poglavlja 29–36 spisa *De administrando imperio*, Inicijal 1 (2013) 33–48].
- Рајковић С., Византијска Далмација у спису *De administrando imperio* – нове дилеме, Зборник радова Византолошког института 36 (1997) 221–232 [Rajković S., Vizantijska Dalmacija u spisu *De administrando imperio* – nove dileme, Zbornik radova Vizantološkog instituta 36 (1997) 221–232].
- Стјанковић В., Идејна начела Константина Порфиrogenита и далматински Романи, Зборник радова Византолошког института 38 (1999/2000) 67–85 [Stanković V., Idejna načela Konstantina Porfirogenita i dalmatinski Romani, Zbornik radova Vizantološkog instituta 38 (1999/2000) 67–85].
- Ферјанчић Б., Далмација у спису *De administrando imperio* – врела и путеви сазнања, Зборник радова Византолошког института 29–30 (1991) 9–21 [Ferjančić B., Dalmacija u spisu *De administrando imperio* – vrela i putevi saznanja, Zbornik radova Vizantološkog instituta 29–30 (1991) 9–21].
- Ферјанчић Б., Долазак Хрвата и Срба на Балканско полуострво (осврт на нова тумачења), Зборник радова Византолошког института 35 (1996) 117–154 [Ferjančić B., Dolazak Hrvata i Srba na Balkansko poluostrvo (osvrt na nova tumačenja), Zbornik radova Vizantološkog instituta 35 (1996) 117–154].
- Ферјанчић Б., Структура 30. главе списка *De administrando imperio*, Зборник радова Византолошког института 18 (1978) 67–80 [Ferjančić B., Struktura 30. glave spisa *De administrando imperio*, Zbornik radova Vizantološkog instituta 18 (1978) 67–80].
- Ферлуџа Ј., Византија и постанак најранијих јужнословенских држава, Зборник радова Византолошког института 11 (1968) 55–66 [Ferluga J., Vizantija i postanak najranijih južnoslovenskih država, Zbornik radova Vizantološkog instituta 11 (1968) 55–66].
- Ферлуџа Ј., Византијско царство и јужнословенске државе од средине IX до средине X века, Зборник радова Византолошког института 13 (1971) 75–107 [Ferluga J., Vizantijsko carstvo i južnoslovenske države od sredine IX do sredine X veka, Zbornik radova Vizantološkog instituta 13 (1971) 75–107].
- Ферлуџа Ј., Листа адреса за стране владаре из Књиге о церемонијама, Зборник радова Византолошког института 12 (1970) 157–177 [Ferluga J., Lista adresa za strane vladare iz Knjige o ceremonijama, Zbornik radova Vizantološkog instituta 12 (1970) 157–177].

Predrag Komatina

(Institute for Byzantine Studies of the Serbian Academy of Sciences and Arts, Belgrade)

THE IDENTITY OF DIOCLETIAN ACCORDING TO THE *DE ADMINISTRANDO IMPERIO*

The fact is that the emperor Constantine VII Porphyrogenitus does not point out that Diocletians were Serbs in the 35th chapter of the *De administrando imperio*, contrary to what he says concerning other tribes of the southern part of the eastern Adriatic coast – Zachlumi, Trebouniotes and Kanalites and Pagani (Arentani), as well

as that he does not mention Diocleia in the 32nd chapter among the countries settled by the Serbs during the reign of the emperor Heraclius, but only „what is now Serbia and Pagania and the so-called country of the Zachlumi and Terbounia and the country of the Kanalites.“ Because of that it remained unclear whether he considered them Serbs or not. Based on the analysis of different segments of his narrative on South Slavs of Dalmatia in the chapters 29–36 of the *DAI*, we could reach the answer to that question. At first, Porphyrogenitus divides South Slav Dalmatia primarily into *Croatia* and *Serbia*. Regarding that division, Diocleia was part of *Serbia*. When he relates the earliest history of the South Slavs of Dalmatia, he knows only of Croats and Serbs. Even when he emphasises their division into Croats, Serbs, Zachlumi, Terbouniotes and Kanalites, Diocletians and Pagani, the division into Croats and Serbs was primary to him. In that context also Diocletians belonged to the Serbs. Porphyrogenitus does not record Serb origin of Diocletians in the 35th chapter because he did not mention Diocleia among the countries in which the emperor Heraclius settled Serbs in the 32nd chapter. However, the omission of Diocleia in the list of the countries settled by the Serbs at that point is not a proof that he was aware that they were not Serbs. At that point he just failed to follow strictly to his principle of listing countries and peoples in detail, to which he usually follows at other places in his works. Finally, even though he does not mention Diocleia by name listing the countries in which the emperor Heraclius settled the Serbs in the 32nd chapter, he nevertheless bears it in mind at that place also. That is attested by the information that those were the countries from which the Avars had previously expelled the Romani, who in Porphyrogenitus' times lived in the theme of Dalmatia and the theme of Dyrrachium. That is the only place in the whole of the *DAI* that the emperor-author mentions the Romani in the theme of Dyrrachium and he does that exactly because he believed that they originated from the territories settled by the Serbs during the reign of the emperor Heraclius, the territories which in every sense must have encompassed Diocleia, which lied in the immediate vicinity.